

Brak właściwych śledztw w szczególności w sprawach związanych z handlem kobietami

S.Z. przeciwko Bułgarii (wyrok – 3 marca 2015 r., Izba (Sekcja IV), skarga nr 29263/12)

19 września 1999 r. S.Z., w tym czasie 22-letnia studentka, wyjechała z Sofii do Błagojewgradu. Podróżowała samochodem z dwoma młodymi mężczyznami, którzy w trakcie podróży powiedzieli jej, że chcą ją „sprzedać” jako prostytutkę. Mężczyźni zabrali ją siłą do pewnego mieszkania, gdzie przez około 48 godzin była regularnie bita i gwałcona. Zdołała jednak uciec. W trakcie przesłuchania przez policję, S.Z. usiłowała rzucić się z okna.

Zostało wszczęte śledztwo. Zidentyfikowała dwóch z napastników i dwóch policjantów, z którymi rzekomo rozmawiała przed porwaniem. Stwierdziła, że mężczyźni byli częścią gangu kryminalnego handlarzy ludźmi, który chciał zmusić ją do prostytucji w Europie Zachodniej. Śledztwo było czterokrotnie umarzane i czterokrotnie przekazywane do dalszego śledztwa z tego względu, że nie przeprowadzono koniecznych czynności albo że doszło do błędów proceduralnych.

W 2007 r. przed Sądem Rejonowym w Błagojewgradzie stanęło siedmiu oskarżonych z zarzutem więzienia, gwałtu, nakłaniania do prostytucji i porwania w celu zmuszenia do prostytucji. Odbyły się dwadzieścia dwie rozprawy, z których około dziesięciu sąd odroczył głównie z powodu wadliwych wezwań oskarżonych albo świadków. 27 marca 2012 r. sąd skazał pięciu spośród oskarżonych. Z pozostałych dwóch jeden został uniewinniony a postępowanie przeciwko innemu zostało uznane za przedawnione. W ostatecznym wyroku z 11 lutego 2014 r. sąd umorzył sprawę jednego ze skazanych ze względu na przedawnienie a innym złagodził kary.

W skardze do Trybunału, z powołaniem się na art. 3 i art. 8 Konwencji, skarżąca zarzuciła nieskuteczność postępowania karnego w sprawie o przestępstwa na jej szkodę: nielegalne pozbawienie wolności, gwałt, napaść, i handel ludźmi. Zarzuciła w szczególności brak śledztwa w sprawie możliwego udziału w przestępstwie dwóch policjantów i odmowę ścigania dwóch wskazanych przez nią napastników oraz generalnie zbyt długi okres śledztwa i procesu w tej sprawie.

Trybunał uznał, że sprawa ta wymagała rozpatrzenia wyłącznie z punktu widzenia art.3 Konwencji. Nie było wątpliwości, że gwałt oraz inne akty przemocy wobec skarżącej mieściły się w zakresie art. 3 Konwencji.

Wymagane jest w szczególności przyjęcie ram ustawowych umożliwiających wystarczającą ochronę jednostki przed traktowaniem sprzecznym z art. 3, w szczególności wprowadzenie odpowiednich przepisów karnych i ich skuteczne stosowanie w praktyce.

W sytuacji, gdy dana osoba zarzuca w sposób możliwy do uzasadnienia, że była ofiarą działań sprzecznych z art. 3, władze mają obowiązek przeprowadzić skuteczne urzędowe śledztwo umożliwiające ustalenie faktów oraz identyfikację i ukaranie osób odpowiedzialnych. Obowiązki te istnieją niezależnie od osób wchodzących w grę, również w stosunkach między jednostkami. Jeśli, jak w tym przypadku, wstępne czynności śledcze doprowadziły do wszczęcia ścigania przed organami krajowymi, wymagania proceduralne art.3 rozciągają się na całe postępowanie, w tym na fazę wyrokowania.

Śledztwo – aby było skuteczne - musi być wystarczająco pogłębione i obiektywne. Władze mają obowiązek podejmowania pozostających w ich dyspozycji rozsądnych środków w celu uzyskania dowodów dotyczących wchodzących w grę faktów.

Obowiązek skutecznego śledztwa oznacza wymaganie staranności a nie uzyskania określonego rezultatu. Nie każde postępowanie karne musi więc zakończyć się skazaniem, nie wymaga się również wymierzenia określonej kary. Krajowe organy sądowe nie powinny jednak w żadnym razie pozwolić na bezkarność zamachów na integralność fizyczną i psychiczną osoby. Przedawnienie ścigania z braku aktywności właściwych władz może prowadzić Trybunał do wniosku, że państwo nie spełniło w tym zakresie swoich pozytywnych obowiązków.

W tym kontekście dorozumiane jest również wymaganie rozsądnej szybkości i staranności. W związku z tym istotne znaczenie ma szybkie wszczęcie śledztwa i jego staranne prowadzenie. Niezależnie od rezultatu postępowania mechanizmy ochrony przewidziane w prawie krajowym powinny działać w praktyce tak, aby możliwe było zakończenie w rozsądnych terminach konkretnych spraw.

Postępowanie karne zostało wszczęte na skutek zawiadomienia o przestępstwie złożonego przez skarżącą i niektórzy ze sprawców stanęli przed sądem. Trybunał stwierdził jednak, że jego całkowity okres wyniósł ponad 14 lat w postępowaniu przygotowawczym i dwóch instancjach sądowych. Trybunał uznał to za okres nadmiernie długi. Rząd wskazał, że sprawa była w pewnym stopniu skomplikowana, w ocenie Trybunału jednak nie mógł usprawiedliwiać takiej przewlekłości, tym bardziej, że główni podejrzani zostali wskazani przez skarżącą już na początku postępowania.

Postępowanie przygotowawcze przedłużyło się do ośmiu lat z powodu stwierdzonych znacznych opóźnień. Poza okresami braku aktywności Trybunał zwrócił uwagę, że śledztwo było czterokrotnie umarzane i prokurator zwracał sprawę w celu jego uzupełnienia z powodu niewykonania niezbędnych czynności albo błędów proceduralnych popełnionych często mimo wyraźnych instrukcji zawartych we wcześniejszych postanowieniach o zwrocie sprawy do uzupełnienia. Okoliczności te wskazywały na brak staranności i niezaprzeczalnie doprowadziły do opóźnień. Rodziły również ryzyko przedawnienia ścigania. W rezultacie ściganie przestępstw o mniejszej wadze przestało być z tego powodu możliwe.

Brak staranności organów odpowiedzialnych za śledztwo był widoczny również w braku działań dotyczących niektórych konkretnych aspektów sprawy, w szczególności, udziału dwóch policjantów oraz dwóch innych osób zidentyfikowanych przez skarżącą. Do Trybunału z pewnością zasadniczo nie należy kwestionowanie kroków podejmowanych przez śledczych ani wniosków wyciąganych przez nich z ustalonych faktów, z wyjątkiem przypadków arbitralności albo oczywistego braku podstaw. Trybunał stwierdził również, w postępowaniu wszczętym przeciwko dwóm policjantom skarżąca nie odwołała się od postanowienia o umorzeniu z 19 października 1999r., chociaż miała wtedy możliwość zakwestionowania przed sądem postanowienia prokuratora w tym zakresie. Wydało się jednak niepokojące, że ze względu na naturę faktów tej sprawy i niezależnie od zarzutu zainteresowanej, że jej agresorzy stanowili część sieci handlu kobietami zmuszającej je do prostytucji zagranicą, władze nie uznały za potrzebne rozważenie, czy w tej sprawie sprawcy nie byli jej częścią. Ograniczyły się jedynie do ścigania osób bezpośrednio odpowiedzialnych za porwanie i agresję wobec skarżącej. Jeśli chodzi o udział dwóch innych osób, nic nie wskazywało, aby w ślad za postanowieniem prokuratora o wyłączeniu ich materiałów do odrębnego postępowania, władze podjęły jakiegokolwiek działania zmierzające do ich odnalezienia lub zgromadzenia dodatkowych materiałów.

Trybunał stwierdził następnie, że faza sądowa postępowania trwała również długo, czego nie dało się usprawiedliwić jej stopniem skomplikowania. Wiele rozpraw było odraczanych bez istotnych czynności z powodu nieprawidłowych wezwań albo nieobecności niektórych oskarżonych. Nawet, jeśli sądy, przed którymi sprawa ta się toczyła, starały się temu zaradzić rozpatrując sprawę pod nieobecność niektórych oskarżonych, nie zapobiegło to znacznym opóźnieniom.

Nadmierna długość postępowania musiała mieć negatywne skutki dla skarżącej, która – będąc wyraźnie w bardzo złym stanie psychicznym w rezultacie agresji – pozostawała w niepewności co do możliwości oskarżenia i ukarania agresorów, musiała wielokrotnie występować przed sądem i podczas wielokrotnych przesłuchań powracać do bolesnych wydarzeń. Z tych względów procedura w tej sprawie nie odpowiadała wymogom art.3 Konwencji i w rezultacie doszło do jego naruszenia (jednocześnie).

Trybunał zauważył, że już wcześniej w sprawach przeciwko Bułgarii wielokrotnie stwierdzał naruszenie obowiązku prowadzenia skutecznego śledztwa. Orzekał naruszenie obowiązków proceduralnych wypływających z art.2 albo art.3 Konwencji w ponad 45 takich wyrokach. Poza tym, szereg skarg dotyczących obowiązku prowadzenia skutecznego śledztwa w sprawach dotyczących gwałtów zostało ostatnio skreślonych z listy w następstwie zawartych ugód albo jednostronnych deklaracji rządu z przyznaniem naruszenia art.3.

W większości spraw Trybunał stwierdził poważne opóźnienia w stadium postępowania przygotowawczego oraz brak pogłębionego i obiektywnego śledztwa. W pewnych przypadkach uznał, że opóźnienia uniemożliwiły dalsze ściganie z powodu przedawnienia i w rezultacie podejrzani mimo, że byli ustalen, nie zostali formalnie objęci sprawą albo, że chociaż domniemani sprawcy stanęli przed sądem i odbył się proces, upłynął termin przedawnienia. Poza stwierdzeniem braku istotnych czynności śledczych, Trybunał w niektórych sprawach uważał, że właściwe organy nie uwzględniły niektórych ważnych dowodów, nie starały się wyjaśnić istotnych okoliczności faktycznych ani kwestii udziału określonych osób w przestępstwie. Były też sprawy, w których prokurator uporczywie odmawiał podporządkowania się zaleceniom sądu dotyczącym śledztwa.

To niewyczerpujące wyliczenie rozmaitych braków w znacznej liczbie spraw wskazywało na istnienie problemu systemowego nieskuteczności śledztw w Bułgarii. Trybunał był świadomy stopnia skomplikowania tego problemu oraz trudności z ustaleniem precyzyjnych powodów ujawnionych dysfunkcji czy wskazaniem konkretnych wymaganych rozwiązań dla poprawy jakości śledztw. W tych okolicznościach uznał, że nie jest w stanie wskazać środków indywidualnych czy ogólnych, które należałoby podjąć dla wykonania tego wyroku. Uważał, że władze krajowe we współpracy z Komitetem Ministrów są najlepiej przygotowane do wskazania przyczyn problemu systemowego braku skuteczności śledztw oraz zdecydowania o środkach ogólnych konkretnie wymaganych, aby zapobiec podobnym naruszeniom w przyszłości i postawić tamę bezkarności, zachować rządu prawa oraz zaufanie opinii publicznej i ofiar przestępstw do systemu sądowego.

Bułgaria musi zapłacić skarżącej 15 tys. euro jako zadośćuczynienie za krzywdę moralną oraz zwrócić jej poniesione koszty i wydatki.

Uwagi:

Wyrok interesujący szczególnie z uwagi na wskazanie obowiązków państwa w tego rodzaju sprawach w sytuacji, kiedy pojawia się wątek przestępczości zorganizowanej.